

A mi Budapestünk

Irta Erényi Gusztáv

Ilyenkor nyár derekán, amikor a középosztálybeliek elcsigázva nemcsak hosszú hónapok kemény robotjától, hanem a nagyváros örökös zajától és szorultságától is, gondfeledeve rebbennek szét az ország minden tájára, alig akad öntudatos budapesti, aki a nyaralás csendjébe ne vinne néhány meghitt városi akkordot, egy-egy színes városképet, városzéli panorámát, vagy emléket annak, ami neki ebben az emberregetegben különösen kedves és akit a nyári idill letelével ne szőlítana haza sóvárgó nosztalgia. *Lelkünk mélyén szeretjük Budapestet, a miénknek érezzük, vágyódnunk utána a távolból, — még akkor is, ha építészeti vagy társadalmi visszasságait korholjuk.*

De vajjon egy városfejlesztő izlésében összeforrt bennszülött lakosság egybehangzó szeretetéről, azonos vágyairól van-e szó? Ugyanannak a Budapestnek szól-e a különböző rendűk és ranguak dícsérete és kritikája, honvágya és fejlődési ábrándja? Van-e a magyar fővárosnak általános érvényű köz- és körképe? És van-e hagyományosan kialakult polgári önérzete, amelynek síkjára ez a kép vetül?

Önkénytelenül hamburgi utamra kell gondolnom még az első világháborút megelőző évekből. Ebben a patinás Hanza-városban, amelynek rombadőlése a hozzáértők ítéletében csaknem akkora kulturcsapás, mint az olasz műemlékek pusztulása, a jövővényt szinte magával sodorta törzslakóinak túlradón közlékeny, szinte idegenvezetés után vágyó lokalpatriotizmusa. Nem volt ott szükség várostérképre, körülmenyes kérdezősködéssre. Az utbagigazítók maguktól jelentkeztek és öntelten ragadtak magukkal az Alster júniusi napfényben sütkező, ezer nyugvó jachtól tarka lagunáin, az óváros festői sikátorain és kanálisain, az Elba kikötőinek hatalmas dokkjain és alagútján. Hagenbeck állatparkjának hét világra szóló csodáin. És szünetlenül ostromolt az elbizakodott kérdések áradata, akad-e még valahol ehhez fogható gyönyörűség? Más-más változatban, hol szerényebben, hol meg reklámszerűbben csendül fel ez az urbán öntudat Párisban és az olasz idegenforgalom gócaiban, a büszke spanyol hagyomány városaiban, tópartján épült svájci városok ragyogó tisztá utcáin — és

öröklött, néha konvencionális közvetlenséggel valamelyik müncheni sörpince fraternizáló hangulatában vagy a bécsiek közismert „arany kedélyé”-ben.

A pesti polgár

Ebben az értelemben *aity beszélhetünk még kialakult pesti város-típusról.* A hiba nem ott van, hogy városunk szívében a legkülönbözőbb elemek torlódnak és vegyülnek; — hogy ott találjuk az ország minden tájáról összeverődött falusiakat a Keleti-pályaudvar környékén, a szomszéd falvak beözönlött svábait a budai tereken, nyárspolgári csonkokat a Józsefváros és Buda régi utcáiban, a tömegtől különváltan élő történeti és pénzarisztokráciát a Belvárosban és a villanegyedekben, a feléje sandító kispolgári sznobok hadát tőle kissé kijebb vagy bejebb és a nyomörtönnyak lakóit néha a paloták tözsomszédságában. Ilyen keveredések többé-kevésbé minden nagy városban akadnak és hozzájárulnak az összkép éltető tarkasághoz. A baj inkább ott van, hogy e fölött a tarka sokrendűség és sokrétűség, a beözönlők és még csak rövid idő óta beköltözötték fölött nem terjeszti ki jótékony, kiegyensúlyozó hatalmát egy egészséges, átfogó, történetileg megalapozott középosztály.

Társadalmi hibáink, a felületi egyenetlenségek és surlódások úgy szólván mind innen erednek. Ide vezethető vissza a kölcsönös türelmetlenség és meg nem értés atmoszférája, a pesti átlagpolgár oly sokat emlegetett „indolenciája”, a más asztalához üléstől való idegenkedés, ami korántsem azonos társadalmi exkluzivitással, fontoskodó okvetetlenkedés a lokálok alkalmazottjaival szemben, a személyzet megterhelése egyénieskedő „külön kívánságokkal”, haragos felszisszenés, ha az utcán véletlenül a lábunkra lépnek, a gáncsoskodás tüntetése nemesak ott, ahol a kritika helyén van és a városi kultúra alapvető kérdéseit érinti, hanem a mindennapi élet apró-cseprő viszontagságaiban is.

Biztos, hogy nagyvárosi öntudat bennünk is él, de kissé félve, félszegen, gátlásoktól, fogyatékosági képzetektől befolyásoltan. Ezért nem kalauzoljuk a hozzánk vetődő

idegeneket sem azzal a magunkból-tos önérzettel, ami nagy történeti városok őslakóinál szinte természetes. Budapest szépségeinek, nagyrészt névsorát tőlük kapjuk. *Igy születik meg a Korzónak, a Várnak, a Gellérthegynék, a Margit-szigetnek, a hídaknak, fürdőknék, cigányzenés kávéházaknak és a pesti nőnek dícsérete. Így kapunk kedvet, hogy a pesti nő fogalmát magunk is elgiccsepsítsük, hogy Arany János és Krúdy Gyula szigetét a megengedtnél mondébb szintre atomizáljuk, hogy a város történeti multjából a kelleténél többet bontsunk le és tüntessünk el. Pedig a fennen hirdetett idegenforgalmi attrakciók mögött akárhányszor sajátmagunk előtt is ismeretlenül húzódik meg nem egy törzsozós muzeális vagy tájhelyi értékünk, amelynek — gondoljunk csak a Tiszviselő-telepen eldugott néprajzi gyűjteményre, vagy a környező hegyvidék több turisták számára eltöltött részletére — városunk külföldi megbecsülésében is jelentősége lehetne.*

Félmegoldások

A pesti átlag aggodalmaskodó kishitűsége építészeti és várospolitikai vonatkozásban nem egészen jogosulatlan. Be kell ismernünk: *Budapest a lassú és félmegoldások, a nivóbeli ellentétek, az átmenetnélküli stíluskeverék városa.* Hatalmas templomok és paloták, mint *Bazilika* vagy az *Operaház* házfömbök közé szorulnak, frontális kiképzésük nem érvényesül kellőképpen. Nagystíliú méretezett utvonalak, mint az *Alkotmány-utca* vagy az *Erzsébet királyné utja* lendületükben hirtelen elakadnak, zsákutcába futnak, anélkül, hogy tranzverzális, távoli városrészek összekötésére irányuló rendeltetésüket betölthetnék. A régi zsufolt, főleg a belterületre szorító építkezés okozta léghiányon, a nagy központi terek és parkok hiányán ma már csak döcögve segíthetünk. A stílusbeli egység folytonos megszakításait semmiféle felügyeleti hatóság sem tudja kiküszöbölni. A *Közmunkatanács* gyámkodása nem helyettesítheti az építő energiák spontán, korszerű megnyilatkozását.

Akadnak újabban építészeti szakértők, akik a mulasztásokból erényt kovácsolnak és azt vitatják, hogy a különböző korok stílusainak egymás szomszédságában való lerakódását ugysem lehet és talán nem is szabad megakadályozni, mert a város története, a fejlődés rajtuk keresztül tükröződik. De azért a *Ferenc József-tér* vagy az *Eskü-tér* egykori harmóniáját mégsem illet volna ennyire megbolygatni, Budán pedig a környezetbe kívánczó kisebb, villaszerű háztípusok helyébe divatosá vált bérkaszárnya-építkezés hagyományos stílerékünket váltig sérti. A *Várhegy* nyugati lankáinak szépségét az utolsó évtizedek nagyzó építkezése végzetesen eltorzította. Mintha a nemezishangját hallottuk volna, amikor a hegy néhány éve a rajta elkövetett erőszakra földesuszamlással felelt.

Nagy, döntő jelentőségű feladatok általában tulságos lassan, akadozva érlelődnek, kinosan vergődnek át a legkülönbözőbb zsürik fontoskodó megkötésein és végül is csupán kényszerűen, kompromiszumon alapon, többszörös pénz- és anyagbeli amputáció árán oldódnak meg. Így esik meg szobrok, nagy közlekedési tervekkel, középületekkel és utakkal egyaránt. Aggódva figyeljük az új városrészek sorsát, amelynek kivitelezése terén még mindig a legellentétebb nézetek viaskodnak. Aggályaink csak növekednek, ha annyi sok évtized óta mindig újra elődázott tervre, mint a *Rökus-kórház kihelyezésére* vagy a *pályaudvarok kérdésének gyökerecs megoldására, vagy az új Nemzeti Színház megépítésére* gondolunk.

Nem csoda, ha az emberek a meghitt, konzolidált városkép, a szerényebb negyedek lakályosságának hibáira néha túlzott kifeléléssel, az ildomos, nyugatias együttélés ritmusánál lármásabb, követelőbb, nyugtalanabb magatartással reagálnak. De a böles diszkrétebb eszközökkel tünteti el Budapest közelítésének bántó visszasságait. A részletek hiányzó összhangját megnyugtatón leli fel a távlat egynefogaló, impozáns körvonalában. Nincs város több a föld kerekéségén, amely csónakos distanciában vagy a környező hegyek ormairól százféle változatban ilyen meggyőző egyöntetűséggel hatna. A *Szentendré-sziget* déli csücskének két Dunaágából, a *Rózsadomb*, *Nor-maja*, *Hármasathégy*, vagy a *Kevélyek* magaslatáról más-más perspektívában, de mindig ugyanazzal a lenyűgöző monumentalitás-

sal tárul elénk tornyaival, kéme-nyeivel és csillogó házfedeleivel, vizszalagos gerincen büszke hidalval a világ legszebb városa. A panoráma nagyszerűsége elfelejtett velünk minden fojtottságot, lármát, szegénységet és megfeneklést. Deltá-bos vetületben csábító előlegként rajzolódnak elénk ábrándjaink és reményeink.

Nagy-Budapest

Távoli turisztikai örhelyünkről bizony érezzük *világvárosi rendeltetésünknek időnként gátolt, de alapjában fel nem tartóztatható, lökés-szerű beteljesedését.* A ma élő idősebb nemzedék ennek a városépítő akaratra már három hatalmas hullámát érte meg. Az első a *millénium éveiben* jelentkezett titánikus alapító gesztusaival, hivatkozó polgári bősziúségével, a tizenkilencedik század végére jellemző serény investáló készségével, amely nem ijedt vissza anyagi nehézségektől és a stíbeli egység, a standardizált tömegkultúra jelképeinél többre becsülte az egyéni jólétnek, a vezető réteg kifinomult kényelmi igényeinek gondtalan ki-elégítését. Ennek a kulturális tet-buzdulásnak építészeti emlékeit er-tellenül leszólni — mint ahogy az *Andrássy-utal* kapcsolatban egy hetilap hasábjain nemrég történt — már csak azért is méltánytalan, mert ezek a ma kétségtelenül szurkült hatású neobarokk házsorok mégis csak a magyar közelmult hosszas békekorszakát, az alapítási és alakítási kedv letűnt zenitjét idézik emlékünkbé.

A milléniumi kor lázasan feltokozott terjeszkedési ütemét új szempontokkal itatja át *Bárczy Istvánnak* a jelen század kezdetére, a világbeke három utolsó lusztrumára eső városfejlesztő munkássága. Stílaris tekintetben ez az építkezési hullám talán nem a legszerencsésebb összetételű. Az új bankpaloták keverékstílus, a szecesszió tulhajtásai ugyanolyan kevésbé képesek megnyugtató összhangot kelteni, mint *Lechner Ödönnek* lelkes, de kissé külszínes magyarító törekvései. De szociális téren a magyar főváros most kezd erőre kapni. Új iskolákkal, ne- p- fürdőkkel, mügyűjteményekkel, könyvtárakkal a lakosság zömének kulturális fejlődésre irányuló igényeit egy erős akaratú városvezető politika most kezdi megértőn felkarolni.

Ez a szociális nekilendülés az első világháború megrökkanása után a

huszas-harmincas évek várospolitikájában egységesebb körvonalakra, szellősebb perspektivákra, összefogóbb, artisztikusabb összhangra törekszik. A kor gyakorlatibb, egységesebb építkezési stílusa ennek a törekvésnek szerelőként kedvez. A *Tabán* lebontása és parkírozása, az *Uj-Lipótváros* modern házsora, a *Sportuszoda* és a *két új Dunahíd* nagyméretű, tömör hatású felületével ennek a reformszellemnek megannyi beszédes szimbóluma.

Most, a második világháború tergetegében a nagy tervek újra elakadtak. De sorrendjük a fejlődő város strukturájából parancsolóan következik. A földalatti gyorsvasút régóta vajudó terve többé huzamosabb ideig nem kerülhető meg és hívátva lesz arra, hogy városunk legégetőbb problémáját dűlőre juttassa, hogy a közlekedés idűlt bajait, a BSZKRT szervi kórtűneteit kikapesolja és a távolságok áthidalásával megteremtse egy igazi világvárosi mentalitás alapjait. A másik nagy jövőbeli feladat *fűrdővárosi elhivatottságunk* nemzetközi jelentőségű kérdését érinti. Ez a kérdés nem merűlhet ki források fűrásában és luxusfűrdők építésében, hanem megfelelő keretet is kíván, a környező táj fokozott feltárását és bevonását, egy minden ízében megvalósult *Nagy-Budapest*, amelyben a hangsúly nemcsak forgalmas utakra és palotákra esik, hanem ugyanolyan mértékben a környék pompás erdeire és rétjeire is, amiket közlekedés szempontjából is közelebb kell hozni a főváros szívéhez.

Egy szegényt és gazdagot, munkást és vállalkozót egyaránt magában foglaló *szélesebb, érettebb közélet* mintha már alakulóban lenne és a jövő Budapestjének arculatát sejtelné. Őt látjuk, ha szemlét tartunk a Károlyi-kert nyári hangversenyeinek, vagy valamely népszerű sportverseny tribűnjének közűnségén. Ez az életszokásaiban mindinkább egybehangolt sokaság elsősorban békét kíván, a gyűlölkűdű jelszavak elcsitulását várja, hogy *homogén fővárosi polgársággá* tömőrűlhessen. Egy békés, megértű világhangulat a legmulhatatlanabb előfeltétele annak, hogy ez az aquincumi korszak óta fővárosnak termett telepűlés a Duna észak-déli kanyarulatában, hegyvidék és alföld találkozásában, hogy ez „a mi Budapestűnk“ *vata-mennyiűnk Budapestévé* válhasson.